

LANDSMØTET 2025

FOR HELE LAGET

1

2

3

4 **Dagsordens punkt 5:**

5

6

7

Prinsipp- og handlingsprogram – landsstyrets innstilling

8 **INNHOOLD**

9	PRINSIPPROGRAM	4
10	VERDIGRUNNLAG.....	4
11	<i>Demokrati og politisk styring.....</i>	4
12	<i>Sterke faglige rettigheter.....</i>	4
13	<i>Rettferdige lønns- og arbeidsvilkår.....</i>	4
14	<i>Likestilling</i>	5
15	<i>Internasjonal solidaritet</i>	5
16	<i>Offentlige tjenester med god kvalitet.....</i>	5
17	<i>Klima og miljø.....</i>	5
18	<i>Allianser.....</i>	5
19	HANDLINGSPROGRAM	6
20	1. TARIFFPOLITIKK	6
21	<i>Samarbeid mellom arbeidslivets parter.....</i>	6
22	<i>Heltid og likelønn.....</i>	6
23	<i>Konkurransetsetting og virksomhetsoverdragelse</i>	7
24	<i>Et seriøst arbeidsliv.....</i>	7
25	2. ARBEIDSMILJØ	8
26	<i>Forebygging og tilrettelegging</i>	8
27	<i>Trakassering, vold og trusler.....</i>	9
28	<i>HMS-opplæring</i>	9
29	3. PENSJON	10
30	<i>Tjenestepensjon og AFP.....</i>	10
31	<i>Levealdersjustering og aldersgrenser.....</i>	10
32	<i>Organisering av pensjonsordningene.....</i>	11
33	4. LIKESTILLING, MANGFOLD OG INTEGRERING	11
34	<i>Likestilling</i>	11
35	<i>Foreldrepermisjon og omsorg</i>	12
36	<i>Kvinnehelse.....</i>	12
37	<i>Vold i nære relasjoner.....</i>	13
38	<i>Diskriminering</i>	13
39	<i>Mangfold, integrering og inkludering.....</i>	13
40	5. LIVSLANG LÆRING	14
41	<i>Barnehage</i>	14
42	<i>SFO</i>	15
43	<i>Grunnskole og videregående opplæring.....</i>	15
44	<i>Fag- og yrkesopplæring</i>	16
45	<i>Fagskoler</i>	16
46	<i>Universiteter og høyskoler.....</i>	17
47	<i>Faglig utvikling i arbeidslivet.....</i>	17
48	6. VELFERD OG OFFENTLIG SEKTOR.....	18
49	<i>Rettferdig fordeling.....</i>	18
50	<i>Kommuner og fylkeskommuner.....</i>	19
51	<i>Sykehus.....</i>	20
52	<i>Bolig.....</i>	20
53	<i>Post- og transporttjenester.....</i>	21
54	7. DIGITALISERING.....	22
55	8. KLIMA OG MILJØ.....	22

56	<i>Globalt ansvar</i>	23
57	<i>Nødvendig omstilling</i>	23
58	<i>Kommunenes rolle</i>	23
59	<i>Grønn transport</i>	24
60	9. KULTUR	24
61	10. ALLIANSEBYGGING	25
62	11. NORDOMRÅDENE OG ARKTIS	25
63	12. SOLIDARITET OG INTERNASJONALT ARBEID	25
64	<i>Solidaritet på tvers av landegrenser</i>	26
65	<i>EØS og handelsavtaler</i>	26
66	<i>Asyl- og flyktningpolitikk</i>	27
67	<i>Forby atomvåpen</i>	27
68		
69		

70 **Prinsippprogram**

71 **Verdigrunnlag**

72 Frihet, likhet og solidaritet er arbeiderbevegelsens bærende ideer som Fagforbundet bygger sin
73 politikk på. Fagforbundet er en kamporganisasjon som arbeider for å videreutvikle og trygge den
74 norske arbeidslivsmodellen og velferdsstaten.

75 **Frihet** er mye mer enn bare fravær av tvang. Frihet er trygghet, muligheter og rettigheter. Derfor er
76 kampen for velferdssamfunnet en kamp for å gi den enkelte større frihet. Arbeid er en grunn-
77 leggende menneskerett og et viktig grunnlag for den enkeltes velferd, frihet og muligheter til ut-
78 foldelse.

79 **Likhet** er grunnlaget for menneskelig frihet. Samfunnet må derfor utformes slik at alle får
80 likeverdige levekår, uavhengig av etnisk eller kulturell bakgrunn, alder, kjønnsidentitet,
81 funksjonsvariasjon, seksuell orientering, religion eller livssyn.

82 **Solidaritet** er å stå sammen for å skape en bedre felles framtid. Kampen mot undertrykking,
83 rasisme, hatefulle ytringer og diskriminering er en prioritert oppgave.

84 Gjennom omtanke, samhold og solidaritet vil Fagforbundet styrke medlemmenes lønns- og
85 arbeidsvilkår. Det skal vi gjøre ved å sikre et seriøst og velfungerende arbeidsliv. Et solidarisk
86 samfunn er en velferdsstat med universelle ordninger som også sikrer de som står utenfor
87 arbeidslivet verdige og trygge liv.

88 **Demokrati og politisk styring**

89 Demokrati er den beste garantien for frihet, likhet og solidaritet. Et levende folkestyre sikres
90 gjennom et desentralisert lokaldemokrati. Fagforbundet jobber for å videreutvikle samfunnets
91 demokratiske tradisjoner gjennom nasjonal politikk, lokalt selvstyre og representasjon i
92 folkevalgte organer. Et levende folkestyre forutsetter engasjement og deltakelse fra alle grupper i
93 befolkningen. Tre folkevalgte forvaltningsnivåer er en forutsetning for et godt og desentralisert
94 lokaldemokrati.

95 **Sterke faglige rettigheter**

96 Fagbevegelsen har over mange år opparbeidet og framforhandlet viktige rettigheter. De mest
97 grunnleggende er organisasjonsretten, forhandlingsretten og streikeretten. Samarbeid og allianser
98 med politiske partier og ulike organisasjoner sikrer at disse rettighetene bevares og styrkes. All rett
99 til medbestemmelse og innflytelse må forsterkes.

100 **Rettferdige lønns- og arbeidsvilkår**

101 For å sikre en rettferdig fordeling av samfunnsgodene, skal Fagforbundet være en handlekraftig
102 arbeidstakerorganisasjon som arbeider aktivt for en lønnspolitikk som reduserer lønnsforskjellene
103 i Norge. Lønnspolitikken skal bygge på prinsippet om sentrale kollektive avtaler, likestilling og lik
104 lønn for arbeid av lik verdi på tvers av sektor og yrke. Disse prinsippene undergraves av ordningen
105 med lokale forhandlinger i offentlig sektor. Utdanning og livslang læring skal være en rettighet og
106 reell mulighet for alle, uavhengig av sosial bakgrunn og økonomiske evner. Fagforbundet skal
107 bidra til samspillet mellom økonomien, arbeidslivet og velferdsstaten for å sikre velstand, høy
108 sysselsetting og små forskjeller. Fagforbundet mener at alle må sikres en god og verdig pensjon,

109 uavhengig av aldersgrenser. Fagforbundet legger til grunn at det i framtida vil være viktig å sikre
110 gode ordninger for særaldersgrenser.

111 **Likestilling**

112 Likestilling skal være et gjennomgående prinsipp, som sikrer alle like muligheter til arbeid, karriere
113 og familieliv. Det er en menneskerett å ha mulighet til et godt arbeidsliv. Dette innebærer rett til
114 hel og fast stilling, en lønn å leve av, en jobb å leve med og en verdig pensjonisttilværelse.

115 **Internasjonal solidaritet**

116 Fagforbundet er del av en stor internasjonal fagbevegelse med felles verdigrunnlag.
117 Fagbevegelsens solidaritet strekker seg utover landegrensene, til alle de som kjemper for faglige
118 rettigheter, mot undertrykking, utbytting og nød. Et solidarisk samfunn, nasjonalt og
119 internasjonalt, fremmer demokrati og folkestyre. Samarbeid på tvers av landegrensene ved aktiv
120 deltakelse i den Internasjonale Arbeidsorganisasjonen (ILO) og internasjonale
121 arbeidstakerorganisasjoner, er en forutsetning for at faglige rettigheter gjøres gjeldende for
122 arbeidstakere i alle land.

123 **Offentlige tjenester med god kvalitet**

124 Fagbevegelsen har vært sentral i oppbyggingen av den norske velferdsstaten basert på solidaritet
125 og kollektive løsninger. En sterk offentlig sektor er en forutsetning for rettferdig fordeling og for å
126 sikre alle like muligheter til utdanning, helsetjenester og økonomisk og sosial trygghet. Offentlige
127 tjenester eid, drevet og finansiert av det offentlige er garantisten for at alle får tilgang til tjenesten.
128 Privatisering, konkurranseutsetting og utskilling av offentlige tjenester er ikke løsninga på
129 framtidens utfordringer. Profitt på velferdstjenester må forbys.

130 Trepertssamarbeidet er viktig for å sikre offentlige tjenester med høy kvalitet og ivareta
131 verdiskapning og fordeling. Ved å sikre medvirkning og utvise tillit til den enkelte ansatte får man
132 trygge, motiverte og godt kvalifiserte medarbeidere.

133 **Klima og miljø**

134 Livsgrunnlaget for nåværende og framtidige generasjoner sikres gjennom offentlig eierskap og
135 kontroll over våre felles naturressurser, satsing på fornybar energi og gjennom å redusere
136 forurensningen. En aktiv miljø- og klimapolitikk er en forutsetning for å forvalte naturressursene på
137 en bærekraftig måte og bevare det biologiske mangfoldet. Fagbevegelsen har en sentral rolle i
138 arbeidet for en grønn omstilling som sikrer en rettferdig fordeling av byrdene. En bærekraftig
139 utvikling bygger også på globalt samarbeid og forpliktende internasjonale avtaler.

140 **Allianser**

141 Fagforbundet når sine målsettinger i samarbeid med andre. Det er viktig med et godt samarbeid
142 med politiske partier og organisasjoner som deler Fagforbundets ideologi og verdier.

143

144 Handlingsprogram

145 1. Tariffpolitikk

146 Fagforbundets tariffpolitikk bygger på den frie forhandlingsretten, en solidarisk lønnspolitikk og
147 rettferdig fordeling av samfunnsgodene. Våre tariffkrav skal ivareta alle tariffområder der vi har
148 medlemmer og ha en bred samfunnsmessig innretning. Fagforbundet støtter frontfagsmodellen.
149 All lønnsdannelse skal sikre en solidarisk lønnspolitikk, rettferdig fordeling og utjevning av sosiale
150 forskjeller gjennom kollektive avtaler. Som hovedregel skal den generelle lønnsdannelsen skje
151 gjennom kollektive sentrale avtaler. Streikeretten er nødvendig for å ivareta arbeidstakers
152 interesser.

153 Forskjellene i Norge øker. Små lønnsforskjeller er viktig for å sikre lojaliteten til tariffsystemet.

154 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 155 • Å inngå tariffavtaler og velge tillitsvalgte på alle områder
- 156 • At topplederne/direktører ikke skal være lønnsvinnerne i tariffoppgjørene fremover
- 157 • En rettferdig fordeling mellom sektorer og yrkesgrupper, for å hindre at enkelte områder
158 systematisk får lavere lønnsvekst enn andre.
- 159 • Å finne treffsikre lavlønsmodeller i tariffoppgjørene.
- 160 • At streikeretten ikke svekkes gjennom bruk av tvungen lønnsnemnd.

161 Samarbeid mellom arbeidslivets parter

162 Trepertssamarbeid er nøkkelen i den norske modellen. I offentlig sektor er trepartssamarbeidet et
163 konstruktivt samarbeid mellom folkevalgte, administrasjonen og tillitsvalgte.

164 Fagforbundet vil jobbe for at det på alle våre områder etableres et godt og systematisk
165 partssamarbeid, også på lokalt nivå. Selskapsformer med ulike regler for medbestemmelse krever
166 at tillitsvalgte får nødvendig kunnskap om ulike avtaler på tidligst mulig tidspunkt. Åpenhet og
167 demokrati i beslutningsprosesser må ivaretas på lik linje med innsynsrett og forhandlingsrett.

168 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 169 • Å styrke og videreutvikle trepartssamarbeidet på alle nivåer i offentlig sektor.
- 170 • At rett til innsyn og medvirkning i anbuds- og kontraktsforhandlinger lovfestes, og at
171 tillitsvalgte og ansatte sikres en reell medbestemmelse og innflytelse.
- 172 • Å sikre tillitsvalgte i alle tariffområder rett til permisjon med lønn for å ivareta sine verv.
- 173 • En tillitsbasert styring og ledelse av offentlig sektor.

174 Heltid og likelønn

175 Arbeidsmarkedet i Norge er kjønnsdelt, og kvinnedominerte yrker har lavere lønn og status.
176 Stillingsvurdering, kvotering, rekruttering til lederstillinger og kompetanseheving er viktige
177 virkemidler i kampen for likelønn.

178 I kvinnedominert sektor ser vi en utbredt deltidskultur og en utstrakt bruk av vakter under 6 timer
179 og ekstravakter. Alt for mange stillinger lyses ut som deltidsstillinger, i tillegg velger flere
180 deltidsstilling på grunn av belastningen i arbeidshverdagen. Hovedregelen skal være fast
181 ansettelse i full stilling og i en arbeidshverdag man klarer å stå i.

182 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 183 • At alle arbeidsgivere, sammen med tillitsvalgte, arbeider for en heltidskultur og faste
184 stillinger.
- 185 • At det i statsbudsjettet avsettes penger til arbeidet med heltidskultur.
- 186 • En reform som inneholder en arbeidstidsreduksjon med full lønnskompensasjon, for
187 eksempel sekstimersdag/30-timers uke.
- 188 • En revidering av arbeidsmiljøloven, der alle typer turnusordninger likestilles med
189 skiftarbeid.
- 190 • En lovrevisjon av normalarbeidsuken, slik at den reduseres fra 40-timers uke til 37.5-timers
191 uke.
- 192 • Deltidsansatte skal ha overtidsbetaling der den ansatte arbeider mer enn den avtalte
193 stillingsstørrelsen.

194 **Konkurransetsetting og virksomhetsoverdragelse**

195 Fagforbundet jobber for at offentlige tjenester ikke blir konkurranseutsatt og privatisert. I
196 konkurransen om de billigste tjenestene, angripes og svekkes arbeidstakernes lønns- og
197 arbeidsvilkår. Problemet må bekjempes for å sikre tarifflønn og pensjonsrettigheter for alle. Ved
198 skifte av tariffavtale skal partene i den enkelte virksomhet avtale hvilke lønns- og arbeidsvilkår,
199 samt pensjons- og forsikringsvilkår som skal videreføres.

200 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 201 • At bestemmelsene i arbeidsmiljøloven om virksomhetsoverdragelse styrkes for å sikre
202 arbeidstakernes bedre vern, slik at de bedre ivaretar blant annet AFP og pensjon.
- 203 • At all arbeidsformidling skal skje vederlagsfritt og som hovedsak i offentlig regi.
- 204 • At innleie av arbeidstakere gjennom bemanningsbyråer skal avvikles.
- 205 • At ILO-konvensjon nr. 94 følges opp for å sikre at det stilles krav om tariffavtale hos
206 kontraktører og underleverandører ved anbudsinnhenting.

207 **Et seriøst arbeidsliv**

208 Arbeidsmarkeds kriminalitet og sosial dumping er et økende problem i norsk arbeidsliv, og utgjør
209 en trussel mot velferdsstaten, det organiserte arbeidslivet og tariffavtalene. Flere
210 arbeidsgivertilknytninger enn tidligere, setter inngåtte tariffavtaler under press. Fagforbundet er
211 imot en utvikling der arbeidstakere blir presset til å bli selvstendige oppdragstagere, blant annet
212 gjennom plattformøkonomi.

213 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 214 • Å forsterke hovedavtalene og overenskomstene sin betydning og tillitsvalgtes rettigheter
215 og plikter.
- 216 • Å opprette et nasjonalt register for foretak som bryter loven.
- 217 • Økt innsats mot arbeidslivskriminalitet gjennom bedre samordning, økt kontroll og
218 informasjonsplikt mellom tilsynsetatene.
- 219 • Å følge opp ny lovgiving i offentlig anskaffelser, og med det sikre at virksomheter må
220 pålegges å ta inn lærlinger for å oppfylle samfunnskontrakten.

221 **2. Arbeidsmiljø**

222 Lov, forskrift og avtaler gir alle ansatte rett til et arbeidsmiljø som fremmer både fysisk og psykisk
223 helse. Å utvikle et godt arbeidsmiljø handler om hvordan arbeidsoppgavene planlegges,
224 organiseres og gjennomføres. Et effektivt samarbeid mellom tillitsvalgte, vernetjeneste og ledelse
225 har positive virkninger både for ansattes helse og for virksomhetens produktivitet.

226 **Forebygging og tilrettelegging**

227 Forebyggende tiltak på arbeidsplassen, som fremmer inkludering og tar sikte på å redusere
228 sykefravær og hindre frafall i arbeidslivet, bidrar til å styrke arbeidsmiljøet for alle ansatte. Til tross
229 for kunnskap om helsefremmende tiltak, opplever ansatte sykdom, skade og frafall i arbeidslivet
230 som følge av psykososiale og fysiske forhold. Levealdersjustering vil medføre at folk må stå lengre i
231 arbeid for å få en bra pensjon. Det øker behovet for tilrettelegging i arbeidslivet. Arbeidsmiljøet til
232 den enkelte ansatte må bygge på normalarbeidsdagen. Vi ser et økende press på arbeidstid, bl.a
233 komprimert arbeidstid. Fagforbundets oppgave vil være å løfte formålsparagrafen om et
234 helsefremmende og meningsfullt arbeidsliv høyt. Samtidig har vi tariffavtaler som også regulerer
235 arbeidstiden. Disse verktøyene sammen med Fagforbundets egne politiske vedtak må tas i bruk i
236 alle drøftinger med arbeidsgiver. Det er viktig at forskning på arbeidstid fortsetter, og
237 konsekvenser ulike arbeidstidsordninger har for Fagforbundets medlemmer.

238 Fagforbundet mener at virksomheter må ta samfunnsansvar. Alle skal sikres verdig behandling og
239 deltakelse i arbeidslivet, inkludert de som trenger tilrettelegging. Universell utforming av
240 arbeidsplasser er et viktig mål.

241 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 242 • Retten til egnet arbeids- og fottøy
- 243 • Å fortsette og videreutvikle IA-avtalen.
- 244 • Å støtte opp om å styrke Arbeidstilsynets forebyggende virksomhet og tilsynsrolle.
- 245 • Å styrke tilretteleggingsplikten for arbeidstakere med redusert arbeidsevne, og retten til
- 246 redusert stilling.
- 247 • Å styrke yrkesskaderegelverket, for å sikre at alle skader som skyldes egenskaper ved
- 248 arbeidet eller arbeidsstedet godkjennes og at unntaket for psykiske, emosjonelle og fysiske
- 249 belastningslidelser fjernes. Yrkessykdomslisten må oppdateres med flere sykdommer, og
- 250 beviskravene må forenkles. Avtalt hjemmekontor må anerkjennes som arbeidsplass.
- 251 • At psykiske, emosjonelle og fysiske belastningslidelser gir rett til yrkesskadeerstatning.
- 252

253 **Trakassering, vold og trusler**

254 Trakassering, vold og trusler på arbeidsplassen er en alvorlig belastning for de som opplever det,
 255 og må håndteres på systemnivå. Gode rutiner og forebyggende tiltak basert på kunnskap om
 256 risikofaktorer reduserer slike hendelser og beskytter ansatte.

257 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 258 • Økt sikkerhet på utsatte arbeidsplasser gjennom etablering av rutiner, tilstrekkelig
- 259 bemanning, riktig kompetanse og bruk av tekniske hjelpemidler.
- 260 • Fremme en nullvisjon for tap av liv eller helse på arbeidsplassen gjennom et styrket
- 261 lovverk.

262 **HMS-opplæring**

263 Oppdateringer i kunnskapen om arbeidslivet, arbeidsmiljøet og endringer i lover og forskrifter
 264 krever kontinuerlig opplæring i helse, miljø og sikkerhet (HMS) for ledere, tillitsvalgte, verneombud
 265 og ansatte.

266 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 267 • Innføring av en offentlig godkjenningsordning for aktører som tilbyr HMS-opplæring for å
268 sikre kvalitet og innhold.
- 269 • Krav om løpende HMS-opplæring for verneombud, medlemmer av arbeidsmiljøutvalg og
270 ledere i tillegg til den grunnleggende opplæringen.
- 271 • Inkludering av IA-arbeidet, tilretteleggingsplikten og medvirkning som en del av HMS-
272 opplæringen.
- 273 • Styrke og synliggjøre verneombudsrollen.

274 3. Pensjon

275 Folketrygden skal være den sentrale bærebjelken i pensjonssystemet. Folketrygden skal ivareta
276 alle og bidra til å utjevne økonomiske forskjeller. Folketrygden skal sikre et minste pensjonsnivå
277 minst på anerkjente fattigdomsnivå. Fagforbundet vil ha en gjennomgang av pensjon til etterlatte.
278 Det er behov for pensjonsmessig likebehandling av ulike samlivsformer. Flyktninger som kommer
279 til Norge på humanitært grunnlag, skal ha rett til pensjon uansett botid.

280 Tjenestepensjon og AFP

281 Fagforbundet vil at tjenestepensjoner skal være livsvarige og kjønnsnøytrale, og skal være en del
282 av tariffavtalene. All skattbar inntekt skal være pensjongivende. Sparesatsene i obligatorisk
283 tjenestepensjon må økes, og det må innføres obligatorisk uførepensjon. Pensjonssystemet må
284 sikre yrkesaktive AFP og tjenestepensjoner som gjør at de kan forvente en samlet pensjon på minst
285 2/3-deler av lønn etter en normal yrkeskarriere.

286 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 287 • At samlet pensjon ved en normal yrkeskarriere skal gi inntekstdekning på minst to tredeler
288 av lønn. Pensjonsordningene skal være kjønnsnøytrale og livsvarige.
- 289 • At flest mulig skal få rett til AFP. Det må etableres en varig finansieringsløsning for
290 arbeidstakere som går fra offentlig til privat sektor, slik at disse også kvalifiserer til AFP.

291 Levealdersjustering og aldersgrenser

292 Reglene for levealdersjustering må sikre yngre årskull og personer som ikke kan kompensere fullt
293 ut for levealdersjusteringen, en god pensjon. Fagforbundet vil ikke godta at nedre aldersgrense
294 økes automatisk. En videre økning etter 1973-kullet vil avhenge av utviklingen de neste ti årene.
295 Uføre må skjermes for levealdersjusteringen. De må sikres en opptjening og alderspensjon på nivå
296 med yrkesaktive.

297 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 298 • Styrke medlemmenes pensjonsrettigheter i alle tariffområder.
- 299 • At alle, uavhengig av lønnsnivå og stillingsstørrelse skal omfattes av lov- eller avtalefestede
- 300 pensjonsordninger som sikrer en pensjon på minst to tredjedeler av inntekt.
- 301 • Å sikre gruppers rett til særaldersgrense.

302 **Organisering av pensjonsordningene**

303 Fagforbundet vil ha brede fellesordninger både i privat og offentlig tjenstepensjon, og at

304 forvaltning og administrasjon av pensjonsordningene skal skje i pensjonskasser/gjensidig eide

305 selskaper der medlemmene har innflytelse.

306 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 307 • Brede pensjonsordninger og forvaltning i pensjonskasser/gjensidige selskaper.
- 308 • At pensjonsoppgjørene må skje ved kronetillegg og ikke prosenttillegg.

309 **4. Likestilling, mangfold og integrering**

310 **Likestilling**

311 Det er fremdeles store utfordringer i likestillingsarbeidet i Norge. Forskjeller i arbeids- og

312 samfunnsliv gir ulik fordeling av inntekt, karriere og makt i menns favør, derfor må vi få økt

313 likestilling både i arbeidslivet og hjemmet. Ulik verdsetting av manns- og kvinnedominerte yrker

314 bidrar til å opprettholde et kjønnsrelatert forsørger- og omsorgsmønster. Det kjønnsdelte

315 arbeidslivet skaper særlige utfordringer for de som bryter med det tilvante mønsteret. Dette

316 gjelder begge veier. Også menn i kvinnedominerte yrker opplever diskriminering og begrensninger

317 i sin yrkesutøvelse.

318 Økonomisk uavhengighet er den viktigste forutsetningen for likestilling. Arbeidet med

319 kjønnsnøytrale pensjonsordninger, likelønn, lavlønn og retten til hele stillinger må derfor

320 prioriteres. Arbeidsgivers lovpålagte krav om å jobbe aktivt for å utjevne lønnsulikheter mellom

321 kjønnene i virksomheten må følges opp tett av våre tillitsvalgte ute på arbeidsplassene.

322 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 323 • At kvinner og menn skal gis like muligheter til deltakelse i arbeids-, samfunns- og
324 organisasjonsliv.
- 325 • At kontantstøtteordningen avvikles og blir erstattet med en venteordning fram til
326 barnehageopptak.
- 327 • At tilsynsmyndigheten styrkes, og bruddene på den lovpålagte aktivitets- og
328 redegjøringsplikten følges opp.

329 **Foreldrepermisjon og omsorg**

330 Permisjonsrettigheter i forbindelse med svangerskap og fødsel har et klart kjønnsperspektiv. Dette
331 gjelder både helseperspektivet for mor og barn, og sosial beskyttelse for mødre. Kvinner har derfor
332 et særskilt vern i norsk lov, som skal ivareta andre forhold enn omsorgsansvaret.

333 Endring av rettigheter til foreldrepermisjon er omfattende, og kan ikke gjennomføres uten at både
334 kvinners og menns stilling ivaretas. Skal fedre og medforeldre ha en reell mulighet til å ta større del
335 av omsorgsansvaret, må retten til foreldrepenger være knyttet til egen inntekt.

336 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 337 • Å øke lengden på foreldrepermisjonen, en likere deling av foreldrepermisjonen og øke
338 kvinners rettigheter ved svangerskap og fødsel.
- 339 • At fedre/medforeldre opparbeider selvstendig rett til foreldrepenger.
- 340 • At far/medforelder får rett på lønnet omsorgspermisjon etter fødsel.

341 **Kvinnehelse**

342 Forskjellene i helsetilbudet for kvinner og menn medfører ulik behandling for samme
343 sykdomsforhold. Kvinnehelse har lavere status. Forskning, diagnostisering, medisiner og
344 behandling er ofte basert på menns helseutfordringer. Såkalte «ubestemte helseplager» og
345 muskel- og skjelettlidelser defineres ikke som yrkesskade-/sykdom, og utløser ikke rett til
346 yrkesskadeerstatning.

347 Kvinner får tidligere funksjonsvansker enn menn, selv om de lever lenger. Det trengs mer kunnskap
348 om årsakene til dette.

349 Seksuelle krenkelser og trakassering, tvangsekteskap, kjønnslemlestelse, menneskehandel og
350 prostitusjon rammer kvinner spesielt og er knyttet til maktubalanse. Kommuner og andre
351 offentlige instanser må styrke sin innsats på det forebyggende feltet og etablere tiltak for å hjelpe
352 kvinner som er blitt utsatt for seksuell vold.

353 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 354 • Å følge opp det offentlige utvalget som utreder kvinners vilkår for deltakelse i arbeidslivet,
355 arbeidshelse og sykefravær.
- 356 • Å bedre kvinners arbeidshelse.
- 357 • At tiltakene fra Kvinnehelseutvalget følges opp, spesielt de som omhandler økt status for
358 kvinners helse, forskning og et løft for kvinners helse i et livsløpsperspektiv.
- 359 • Konkrete tiltak for å forebygge overgrep mot kvinner.

360 **Vold i nære relasjoner**

361 Vold i nære relasjoner er et alvorlig samfunnsproblem, og en krenkelse av menneskerettighetene.
362 Personer utsatt for vold kan ha lavere yrkesdeltakelse og dårligere helse, og det er viktig at alle
363 kommuner får oversikt over omfanget i sin kommune. Vold og trusler er aldri ofrenes feil. De lever
364 med utrygghet og opplever ofte store begrensninger på sine liv.

365 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 366 • At alle kommuner øker kompetansen og etablerer tiltak mot vold i nære relasjoner.
- 367 • At temaet vold i nære relasjoner innarbeides i rammeplan for barnehagene og læreplaner i
368 skole.
- 369 • Innføre en adgang til å ilegge elektronisk kontroll av et besøksforbud, omvendt voldsalarm.

13

370 **Diskriminering**

371 Det er mange former for diskriminering i Norge. Personer med funksjonshindringer,
372 innvandrerbakgrunn, LHBT+-befolkningen og etniske minoriteter er også diskriminert i det norske
373 samfunnet. Transpersoner og mennesker med kjønnsinkongruens er i mange sammenhenger
374 særlig utsatte. Fagforbundet tar aktivt standpunkt mot all form for diskriminering.

375 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 376 • Et universelt utformet samfunn, og at flere funksjonshindrede inkluderes i arbeidslivet.
- 377 • Innføring av et tredje juridisk kjønn, et styrket rettslig vern og bedre helsetilbud, med mål
378 om å bedre transpersoners levekår.
- 379 • Et helhetlig, forsvarlig og tilgjengelig helsetilbud for alle som lever med kjønnsinkongruens
380 i Norge. Tilbudet av offentlig finansiert kjønnsbekreftende behandling som er forankret i
381 forskning, skal styrkes.

382 **Mangfold, integrering og inkludering**

383 Å være organisert og å ha et seriøst arbeidsliv er bra for enkeltmennesket. Det er også god
384 integreringspolitikk. Det gir fellesskap, mangfold og utvikling på arbeidsplassen. Derfor er det viktig
385 at Fagforbundet arbeider strategisk og langsiktig med å styrke situasjonen og forholdene for alle
386 med innvandrerbakgrunn i arbeidslivet.

387 Blant personer med innvandrerbakgrunn har sysselsettingsandelen de siste årene økt mer enn i
388 resten av befolkningen, men er fortsatt lavere enn i befolkningen ellers.

389 Personer med innvandrerbakgrunn er mer utsatt for arbeidsforhold uten faste og hele stillinger,
390 arbeidsløshet og arbeidsmiljøforhold som gir helseplager, sykefravær, og frafall i arbeidslivet.
391 Mange arbeider i bransjer med lav organisasjonsgrad og lav tariffavtaledekning. Den norske
392 arbeidslivsmodellen står i fare for å svekkes om fagbevegelsen ikke oppleves som relevant for *alle*
393 arbeidstakere.

394 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 395 • Å samarbeide med partene i arbeidslivet om tiltak for å styrke fagorganiseringen blant alle
396 med innvandrerbakgrunn.
- 397 • At norskopplæringen styrkes.
- 398 • At alle kommuner utarbeider en handlingsplan for mangfold og inkludering.
399

400 5. Livslang læring

401 God opplæring og utdanning skal være en rettighet og reell mulighet for alle, uavhengig av
402 økonomisk og sosial bakgrunn, funksjonshindring eller hvor du bor i landet. Det tverrfaglige
403 arbeidet må styrkes i hele oppvekstsektoren. Det er et felles samfunnsansvar å gi alle mulighet og
404 forutsetninger for kompetanseutvikling gjennom hele livet. Det er viktig for å motvirke sosial
405 ulikhet og for at færre støtes ut i et arbeidsliv i endring. Forholdene må legges til rette for at
406 arbeidslivet kan nyttiggjøre seg utdanning og arbeidserfaring til arbeidstakere med utenlandsk
407 bakgrunn. For å sikre livslang læring for alle må det i større grad tilrettelegges for desentralisert
408 undervisning og digitale opplæringstilbud.

409 Barnehage

410 Barnehagen skal gi trygge rammer rundt barns frie lek, læring og sosialisering. Det er viktig med
411 tidlig innsats, god omsorg, god faglig kompetanse og et tilpasset pedagogisk opplegg der barna
412 står i sentrum.

413 Kommunene skal ha et overordnet ansvar for barnehagetilbudet for å sikre et godt og likeverdig
414 tilbud til alle barn. Offentlige midler avsatt til barnehage skal komme barna til gode, og ikke kunne
415 tas ut som profitt.

416 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 417 • At maksprisen på barnehageplasser holdes på et nivå som gjør at alle kan benytte seg av
418 tilbudet.
- 419 • Muligheter og konsekvenser av opptak gjennom året bør utredes, for å finne gode
420 løsninger for barn, foreldre og ansatte.
- 421 • Å styrke den reelle bemanningen i barnehagene gjennom åpningstiden, og gjennomføre en
422 kartlegging av dette som skal danne grunnlag for videre politikkutvikling.
- 423 • Innføre kostnadsdekning på pensjon for ansatte i private barnehager.

424 **SFO**

425 Skolefritidsordningen (SFO) må omfatte og tilrettelegge for alle barn, ha høy kvalitet i hele landet
426 og styrkes som en praktisk og variert arena for lek, kultur og fritidsaktiviteter. Trygge fellesarenaer
427 som SFO kan motvirke utenforskap.

428 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 429 • Å kartlegge bemannings- og kompetansebehovene i SFO
- 430 • At det føres tilsyn med at kravene i rammeplanen gjennomføres lokalt.
- 431 • At barn og unge med særskilte behov skal ha tilstrekkelige ressurser også på SFO.
- 432 • Å øke deltakelsen gjennom å videreføre og utvide gratis SFO. Dette forutsetter forsvarlig
433 bemanning og hensiktsmessige arealer.

434 **Grunnskole og videregående opplæring**

435 Den offentlige fellesskolen legger grunnlaget i utdanningssystemet og sikrer lik rett til utdanning.
436 Et trygt læringsmiljø er avgjørende for den enkeltes utvikling og for samfunnet. Gratisprinsippet i
437 fellesskolen må sikres.

438 Nærskoleprinsippet er viktig for inkluderende utdanning, uavhengig av bakgrunn eller geografisk
439 beliggenhet. Styrking av nærskolen gir levende lokalsamfunn og reduserer ulikheter, gitt
440 tilstrekkelige ressurser. Fagforbundet ønsker å gjøre skolen leksefri i de første årene av grunnskolen
441 (1. – 4. klasse).

442 Dimensjoneringen av videregående skoler må balansere studieretninger og fag med arbeidslivets
443 behov og elevenes interesser. Videregående skoler må være tilgjengelige for alle elever, fortrinnsvis
444 i elevens hjemkommune, slik som Lokal Opplæring i Samarbeid med Arbeidslivet (LOSA) i
445 Finnmark.

446 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 447 • At hele laget rundt elevene styrkes med flere fagarbeidere og andre relevante
448 yrkesgrupper.
- 449 • En mer helhetlig skoledag der praktisk og erfaringsbasert læring basert på
450 mesterlæretradisjonen vektlegges.
- 451 • At alle elever skal få tilbud om gratis skolemat hver dag.
- 452 • At faglige rettigheter og plikter i arbeidslivet skal være en del av læreplanen både i
453 ungdomsskole og i videregående skole.
- 454 • Å styrke de praktiske fagene.

455 **Fag- og yrkesopplæring**

456 Det er stort behov for flere fagarbeidere. Fagforbundet vil styrke fag- og yrkesopplæringen og
457 rådgivningstjeneste i grunnopplæringen.

458 Å tilrettelegge for at flere skal bli fagarbeidere, må ikke gå på bekostning av kvaliteten i fagbrevet
459 eller for den enkeltes muligheter for videre læring og utvikling. Det er et mål at flest mulig skal få et
460 fagbrev som gir den enkelte et godt grunnlag for deltakelse i samfunnet og for videre utdanning.

461 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 462 • Lovfeste retten til læreplass, og øke mulighetene for lærlinger til å få fast ansettelse etter
463 endt læretid, særlig i offentlig sektor.
- 464 • At tilbudsstrukturen videreutvikles og at det etableres nye fag- og svennebrev på relevante
465 yrkesområder.
- 466 • Å styrke kvaliteten i fagopplæringen gjennom bedre tilsyn, seriøsitetskrav og krav til god
467 og tilstedeværende veiledning. Veileder skal ha relevant fagbrev som
468 yrkesbakgrunn/utdanning.
- 469 • Å kvalitetssikre og tilrettelegge eksisterende og nye voksenopplæringsordninger.
- 470 • Å styrke og synliggjøre yrkesfaglæreren med fagarbeiderbakgrunn i skolen.
- 471 • At kvaliteten i karriereveiledningen styrkes, med en rådgivningstjeneste som både kjenner
472 til de yrkesfaglige løpene og som også har yrkesfaglig bakgrunn.
- 473 • At voksne med relevant arbeidspraksis skal få tilgang til gratis eksamensforberedende kurs
474 slik at de kan avlegge fag- eller svenneprøve som praksiskandidater.
- 475 • Å synliggjøre fagutdanning som en attraktiv inngangsport til arbeidslivet.

476 **Fagskoler**

477 Utdanningssystemet skal møte framtidens kompetansebehov. Til det trenger vi å videreutvikle
478 fagskolesektoren i samarbeid med lokalsamfunnene. Fagskolens posisjon i utdanningssystemet
479 må styrkes og gjøres mer kjent.

480 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 481 • Å styrke og synliggjøre det offentlige fagskoletilbudet, der fagskolene skal tilby relevante
482 utdanninger for fagarbeidere som ønsker fordypning og spesialisering.
- 483 • At fagskolesektoren videreutvikles med påbygningsmuligheter, inkludert muligheter til å ta
484 en yrkesfaglig bachelor og master.
- 485 • Gode overgangsordninger fra fagskoler til studier på høyskoler og universiteter.
- 486 • Økt studiestøtte og studievilkår som gir reell mulighet til å studere på fulltid.
- 487 • En god og forutsigbar finansieringsordning for høyere yrkesfaglig utdanning, der
488 overordnet styring og finansiering av utdanningssektoren skal være et offentlig ansvar.

489 **Universiteter og høyskoler**

490 Vi trenger velfungerende offentlige høyskoler og universiteter som er desentraliserte og nært
491 knyttet til det lokale arbeidslivet. Utdanningssystemet må være åpent og tilby gode
492 overgangsordninger mellom fagskoler og høyskoler/universiteter.

493 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 494 • Økt studiestøtte og studievilkår som gir reell mulighet til å studere på fulltid.
- 495 • En solid og forutsigbar finansieringsordning der offentlig ansvar sikrer overordnet styring
496 og finansiering.
- 497 • At det skal være tilgjengelige utdanninger med rimelig studieavgifter også for de som er i
498 arbeid.
- 499 • At fagbrev skal gi tilleggspoeng i opptak til høyere utdanning.

500 **Faglig utvikling i arbeidslivet**

501 Voksnes læring er viktig som virkemiddel for sosial utjevning og økt trygghet. Livslang læring er
502 ofte knyttet til arbeidslivet, og Fagforbundet vil ha et arbeidsliv som tar i bruk og videreutvikler
503 kompetansen til alle yrkesgrupper. Vi vil bekjempe skjevfordelingen i ansattes mulighet for etter-
504 og videreutdanning. Alle ansatte skal ha rett til relevant kompetanseutvikling, og ha økonomisk
505 uttelling for det. Fri med lønn til faglig utvikling må gjelde alle.

506 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 507 • Å styrke arbeidsplassbaserte tilbud innen fagopplæring, fagskole og universitets- og
508 høgskoleutdanninger.
- 509 • Gode rammevilkår, stipend- og låneordninger og dekking av utgifter til livsopphold slik at
510 videreutdanning er et reelt alternativ.
- 511 • At hver arbeidsplass skal ha en kompetanseplan utviklet i samarbeid med ansatte og
512 tillitsvalgte.
- 513 • At arbeidsgiver tilbyr og legger økonomisk til rette for nødvendig kompetanseheving for
514 alle ansatte.
- 515 • At seniorer i arbeidslivet også sikres faglig utviklende arbeidsoppgaver, tilgang til
516 etterutdanning og relevant omskolering.
- 517 • Å etablere bransjeprogram finansiert over statsbudsjettet innenfor relevante fagområder.
- 518 • At ordningen med realkompetansevurdering gjennomgås for å oppnå lik praksis uavhengig
519 av utdanningsinstitusjon, økt kompetanse og kapasitet i hele landet og vurderingen skal gi
520 reell mulighet for opptak til ulike utdanninger.

521 6. Velferd og offentlig sektor

522 En sterk velferdsstat er grunnlaget for gode tjenester til alle og frihet for enkeltmennesket.
523 Universelle offentlige ordninger sikrer likeverdighet og reduserer ulikhet. Det beste tilbudet får vi
524 når det offentlige driver velferdstjenestene, med egne ansatte og tilstrekkelig bemanning. Det er
525 avgjørende med offentlig eierskap og folkevalgt kontroll over samfunnets infrastruktur. Det er også
526 viktig i et beredskapsperspektiv. Beredskapslagre som sikrer tilgang til mat, smittevernutstyr og
527 nødvendige medisiner i krisetider må bygges opp over hele landet.

528 Rettferdig fordeling

529 Sosiale og økonomiske forskjeller i Norge må reduseres, fordi ulikhet svekker tillit og øker
530 polariseringen, gir dårligere folkehelse og svekker norsk økonomi. Skattesystemet er sammen med
531 kollektive lønnsforhandlinger nøkkelen til å utjevne inntektsforskjeller. Rettferdig beskatning, der
532 alle bidrar etter evne, er en forutsetning for å sikre offentlig sektor en økonomi som gjør det mulig å
533 løse oppgavene og utvikle velferdsstaten som et sikkerhetsnett for alle.

534 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 535 • Et skattesystem som reduserer inntekts- og formuesulikheten, med økt progressivitet i
- 536 beskatningen av de laveste og høyeste inntektene.
- 537 • Å redusere avgifter, gebyrer og egenandeler på velferdstjenester.
- 538 • Skattefradrag for store sykdomsutgifter.
- 539 • At tannhelse likestilles med øvrige helsetjenester.
- 540 • En god sykelønnsordning, et sterkt oppsigelsesvern for sykemeldte, og skjerpede vilkår
- 541 knyttet til arbeidsgivers mulighet for å bestride en sykemelding.
- 542 • En universell barnetrygd, som økes og justeres i tråd med prisutviklinga.
- 543 • Å gjøre satsene for gravferdsstønad tilstrekkelige til å dekke faktiske kostnader.

544 **Kommuner og fylkeskommuner**

545 Kommuner og fylkeskommuner er innbyggernes redskap for å styre og utvikle lokalsamfunnet. De

546 er politiske arenaer, samfunnsutviklere, og grunnmuren i den norske velferdsmodellen. For å sikre

547 likeverdige tjenester, uansett kommunestørrelse, er det viktig å sørge for gode økonomiske

548 rammer.

549 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 550 • At kommuner og fylkeskommuner skal drive tjenestene med egne ansatte.
- 551 • En rettferdig inntektsfordeling til kommunen som sikrer gode tjenester i alle kommuner
- 552 uavhengig av kommunestørrelse.
- 553 • Å utbedre toppfinansieringsordningen for ressurskrevende tjenester.
- 554 • At kistebegravelse og kremasjon må likestilles som gravferdsform.
- 555 • Bedre oppgavedeling for å løse utfordringer knyttet til kompetanse- og personalmangel.
- 556 • At det blir utviklet nærings- og sysselsettingsplaner i alle kommuner og fylkeskommuner.
- 557 • Regelverk, kontrollsystemer og myndighet som sikrer at offentlige midler ikke ender opp
- 558 hos private aktører, i skatteparadis eller hos andre stater.
- 559 • En statlig finansieringsplan som supplement til selvkostsystemet innenfor vann- og
- 560 avløpssektoren.
- 561 • At lavterskel helsetilbud blir bedre tilgjengelig for gutter og unge menn, og sikrer at også
- 562 menns psykiske helseutfordringer ivaretas.

563 **Sykehus**

564 Fagforbundet mener sykehusene skal eies og drives av staten, supplert av tjenester fra ideelle
565 aktører. Forvaltningsstyring må erstatte styringssystemer basert på markedstenkning. Det er viktig
566 å sikre et godt og trygt sykehus tilbud over hele landet, med akuttfunksjoner og fødetilbud.

567 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 568 • At sykehusene skal rammefinansieres, framfor innsatsstyrt finansiering og at muligheter
- 569 for å skille på drifts- og investeringsmidler utredes.
- 570 • Bedre oppgavedeling ved sykehusene for å løse utfordringer knyttet til kompetanse- og
- 571 personalmangel.
- 572 • Utredding av en representantskapsmodell, for å få folkevalgt representasjon i
- 573 sykehusstyrene.
- 574 • En godkjenningsordning for etablering av private helsetilbud, som blant annet vurderer
- 575 tilgang til helsepersonell.
- 576 • At det innføres omsetningsavgift på helseforsikringer.
- 577 • At ordningen med nøytral merverdiavgift for helseforetakene avvikles.

578 **Bolig**

579 Fagforbundet vil jobbe for en boligpolitikk som reduserer sosiale og geografiske forskjeller, hindrer
580 segregering i pressområder og tilrettelegger for utvikling i hele landet. Flere må få mulighet til å eie

581 egen bolig, og skattepolitikken må bidra til å motvirke boligspekulasjon. Boligsosiale hensyn må
582 sikres i kommunale planprosesser, og leietakeres rettigheter styrkes.

583 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 584 • Å styrke Husbankens rolle i å gi flere mulighet til å kjøpe sin egen bolig, sikre egnede
585 boliger for uføre og eldre, og en bedre boligforsyning i mindre sentrale områder.
- 586 • Å redusere egenkapitalkravet for førstegangskjøpere, og gi banker større rom for
587 skjønnsmessig vurdering av betalingsevne som grunnlag for å innvilge lån.
- 588 • Fjerne dokumentavgiften for førstegangskjøpere.
- 589 • Sterkere rettigheter for leietakere, konsesjonsregulering av profesjonell boligutleie og at
590 det bygges flere studentboliger.
- 591 • Opprettelse av et statlig boligselskap som kan sørge for boligløsninger som i dag ikke
592 dekkes av det kommunale botilbudet eller selveiermarkedet.
- 593 • Å utvide muligheten for å ivareta sosiale hensyn og motvirke segregering i kommunale
594 planprosesser.
- 595 • At bostøtteordningen ikke skal avgrenses til en ordning kun for mottakere av sosialhjelp.

596 **Post- og transporttjenester**

597 Fagforbundet mener at Posten må forbli i statlig eie, med en utvidet rolle som foretrukket
598 leverandør av samfunns- og formidlingstjenester i hele landet. Dette sikrer også lokale transport-
599 og distribusjonstjenester der dette ikke er kommersielt drivverdig. Uten Postens unike mulighet til
600 samproduksjon av tjenester, vil leveringskostnadene bli vesentlig høyere for private og
601 næringsdrivende utenfor sentrale strøk. Logistikk- og transportsektoren generelt, og
602 varebilbransjen spesielt, har betydelige utfordringer knyttet til sosial dumping og
603 arbeidslivskriminalitet.

604 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 605 • At det offentliges ansvar for innhenting, fremsending og omdeling av brev og pakker i hele
606 landet ivaretas og utføres av en statlig eid aktør.
- 607 • At kommuner, fylkeskommuner og helseforetak følger sin påseplikt ved kjøp av
608 transporttjenester.
- 609 • At Postens rolle i å ivareta formidlings- og samfunnsoppgaver utvides og utvikles, blant
610 annet ved at dørterskeltjenesten rulles ut som et landsdekkende tilbud.
- 611 • Nasjonale regler for innenlands transport om blant annet kjøre- og hviletid som minimum
612 er på nivå med regelverket i EUs mobilitetspakke.
- 613 • Innføring av løyve-regulering og HMS-kort for alle transportører, og flere kontrollerer
614 gjennomført gjennom A-krimsamarbeidet.
- 615 • Bedre reguleringer, og en forsterket kontroll- og tilsynsvirksomhet som sørger for
616 etterlevelse og effektive sanksjoner mot useriøse aktører i transportnæringen.

617 7. Digitalisering

618 Teknologisk utvikling øker produktiviteten i offentlig sektor og forbedrer tjenestekvaliteten. Vi må
619 styrke arbeidstakernes digitale kompetanse for å unngå utenforskap. Arbeidstakerrettigheter,
620 medbestemmelsesrett, eierskap til data, personvern og innsyn må ivaretas, samt virksomhetens
621 IKT-sikkerhet. Internasjonalt arbeid med personvern og digitalisering må styrkes. Bruk av kunstig
622 intelligens må være transparent og etterprøvbart. Yrkesetikk, klima- og miljøavtrykk og
623 medvirkning må vektlegges ved innføring av løsninger som bruker kunstig intelligens.
624 Teknologigigantenes innflytelse over offentlig sektor i Norge må begrenses. Samtidig bør det
625 prioriteres utvikling av en norsk språkmodell tilpasset offentlig sektor.

626 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 627 • En digital infrastruktur som eies og driftes av det offentlige med egne ansatte, og bygges ut
628 i hele landet.
- 629 • Etablering av en nasjonal, offentlig eid skytjeneste som sikrer at data i det offentlige lagres
630 trygt. Skytjenesten utvikles og driftes med egne ansatte.
- 631 • Et offentlig tilsyn for bruk av kunstig intelligens.
- 632 • Å styrke digital kompetanse til alle ansatte, tillitsvalgte og ledere.

633 8. Klima og miljø

634 Offentlig sektor vil bli svært viktig i arbeidet med å tilpasse oss mer ekstremvær, og også i
635 omstillingen til et samfunn med mindre utslipp. Her står Fagforbundets medlemmer i førstelinjen.

636 Klima- og miljøkrisen tydeliggjør ulikhet. Rike land står for mesteparten av utslippene, og i disse
637 landene så er det de få prosent rikeste sitt forbruk som forurensner mest, og langt mer enn
638 resterende befolkningen. En klimavennlig omstilling er avhengig av en rettferdig omstilling, der de
639 ansvarlige for de største utslippene er forventet å bidra mest.

Globalt ansvar

Fagforbundet mener at Norge må føre en politikk som sikrer oppnåelse av klimamålene og etterlever våre internasjonale miljøforpliktelser. Norge har et ansvar for å beskytte områder av internasjonal betydning, som Lofoten, Vesterålen og Senja, og andre særlig sårbare områder. Det er nødvendig å redusere vår klima- og miljøpåvirkning, både nasjonalt og internasjonalt. Vi må være pådrivere for at rike land bidrar med tilstrekkelige midler for å hjelpe fattige land som rammes av klimaendringer.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- At det lages en nedtrappingsplan for norsk olje- og gassproduksjon, i tråd med målene i Paris-avtalen.
- Stans i leteaktiviteten, nye utbygginger kan bare skje i tilknytning til eksisterende infrastruktur.

Nødvendig omstilling

Grønn utvikling krever prioritering og omfordeling. Alle offentlige planer, som arealbruk og klimatilpasning, må revurderes for å sikre at de støtter opp under våre klima- og naturmål. Vi må bryte med dagens masseproduksjons- og forbruksmønster, og basere økonomisk virksomhet på sirkulær ressursutnyttelse. En progressiv og sosialt rettferdig grønn skattepolitikk er avgjørende for å sikre bred oppslutning om nødvendig klima- og miljøpolitikk.

Elektrifiseringen av samfunnet krever energieffektivisering og mer fornybar strøm, med prioriteringer for hvilke virksomheter som kan knytte seg til strømmettet. Høye strømpriser virker dempende på forbruket, men rammer usosialt, det bør derfor etableres en permanent strømstøtteordning. Strømmarkedet må reformeres på en måte som fremmer fornybar energi, og der det samtidig blir tatt hensyn til kostnaden for forbrukere.

Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:

- At det blir utarbeidet en nasjonal klimatilpasningsplan.
- En langsiktig løsning for å sikre kraftforsyningen i Norge og kontroll på strømprisene.
- Å fremme sirkulær økonomi gjennom avfallsreduksjon, ombruk og gjenvinning.
- Miljøsertifisering av alle virksomheter med tillitsvalgte.

Kommunenes rolle

For å sikre en trygg hverdag for våre medlemmer, må vi håndtere klimaendringenes konsekvenser, redusere utslipp og bevare natur og biologisk mangfold. Omstilling krever styring, det er viktig at det etableres styringsformer og koordineringsplaner som sikrer at fylker og kommuner trekker i samme retning så vi oppnår nasjonale mål uten for stor inngripen i det lokale selvstyret. De ansatte må være involvert i virksomhetenes arbeid med klima og miljø gjennom lokalt trepartssamarbeid.

674 *I perioden 2025-2029 vil Fagforbundet arbeide for:*

- 675 • Økt satsing på fornybar energi og kompensasjon for gjennomføring av energisparingstiltak.
- 676 • Sikring av FNs naturavtale i kommunene gjennom styrking av miljøfaglig kompetanse og
677 innføring av arealnøytralitet.
- 678 • Gjennomføring av lokale tiltak for å redusere utslipp gjennom trepartssamarbeid.
- 679 • Tilstrekkelige ressurser for kommunenes arbeid med klimakutt og klimatilpasning.
- 680 • At klima- og miljøperspektiv skal vurderes ved alle offentlige anskaffelser.

681 **Grønn transport**

682 Transportsektoren står for en betydelig del av de norske klimagassutslippene. Investeringer i
683 sektoren må gjøres med klima- og miljøhensyn i tankene. Styrking av kollektivtilbudet og
684 elektrifisering av transportsektoren er sentrale tiltak.

685 *I perioden 2025-2029 vil Fagforbundet arbeide for:*

- 686 • At transportsektoren blir utslippsfri.
- 687 • Et godt kollektivtilbud eid og drevet av det offentlige, med egne ansatte.
- 688 • Utvidelse, oppgradering og vedlikehold av jernbanenettet.
- 689 • Reduserte priser på all kollektivtransport.

690 **9. Kultur**

691 Kultur har betydning for et helt samfunn. Levende lokalsamfunn trenger et kulturliv, der
692 kulturnæring, kulturfrivillighet og kommunal kultursektor er gjensidig avhengige av hverandre.
693 Både stat, fylke og kommune må legge til rette for et lokalt kulturliv med ordnede arbeidsforhold,
694 som kan samarbeide med organisasjonsliv, trossamfunn, gallerier, museer og scener.
695 Fritidsklubber som fritidstilbud i ungdommens nærmiljø spiller en viktig rolle i dette arbeidet, ved
696 å tilby et sted for sosial, kreativ og personlig utvikling. Bibliotekene er sentrale i demokratiseringen
697 av kunnskap, motvirkning av digitalt utenforskap, som møteplass og tilrettelegger for ytringsfrihet.

698 Offentlig finansierte sceneinstitusjoner har over år fått dårligere rammebetingelser.
699 Kulturinstitusjonene er kompetansearbeidsplasser som er viktig å satse på i en tid med uro i
700 samfunnet, fordi de kan bygge forståelse på tvers av politiske ståsted, samfunnsskisser, alder,
701 kjønn og kjønnsuttrykk.

702

703 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 704 • Å sikre ressurser til stabil drift av offentlige og frivillige kulturtilbud som lokale møteplasser
705 og kulturarenaer.
- 706 • At kompetanseutvikling for kulturarbeidere over hele landet prioriteres.
- 707 • En inkluderende kulturskole og et bredt fritidsklubbtilbud i barn og ungdoms nærmiljø.
- 708 • Å styrke den samiske urbefolkningen og de nasjonale minoritetenes kultur, språk og
709 egenart. I Norge er dette kvener/norskfinner, jøder, skogfinner, rom og
710 romanifolket/tatere.

711 10. Alliansebygging

712 Fagforbundet skal på alle nivåer arbeide for å styrke det fagligpolitiske samarbeidet med politiske
713 partier som deler Fagforbundets visjoner og mål. Det er viktig å bygge allianser med
714 arbeidstakerorganisasjoner og andre samfunnsengasjerte aktører. Deltakelse i samfunnsdebatten
715 både gjennom politisk ledelse og lokale tillitsvalgte er vesentlig for å nå Fagforbundets politiske
716 mål.

717 11. Nordområdene og Arktis

718 Utviklingen i Nordområdene og Arktis har stor nasjonal og internasjonal betydning. Norge har et
719 ansvar for sosial, miljømessig, og økonomisk bærekraftig utvikling gjennom samarbeid, aktiv
720 tilstedeværelse og håndheving av norsk suverenitet. Gode offentlige tjenester i nord er avgjørende
721 for både sysselsetting, næringsutvikling, samfunnssikkerhet, beredskap og bosetting i
722 nordområdene.

723 Enhver krigføring og opprustning som involverer statene på nordkalotten er ødeleggende for
724 samarbeidet på tvers av landegrensene i nord. Forutsetningen for å gjenoppbygge tillit og
725 samarbeid er fred.

726 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 727 • At Norge støtter arbeidet med et internasjonalt forbud mot kull, olje og gassaktivitet i
728 Arktis.
- 729 • En desentralisert bosettingsstruktur gjennom nye eller flytting av statlige arbeidsplasser,
730 god infrastruktur og høy kvalitet på offentlige tjenester til de nordligste fylkene.
- 731 • Samarbeid med fagbevegelse i Norden og med andre sektorer for å styrke en helhetlig
732 politikk på området, inkludert ressurs- og naturforvaltning.
- 733 • Opplæring av ansatte for å ivareta den sikkerhetspolitiske situasjonen, særlig innen helse,
734 beredskap og sikkerhet.
- 735

736 12. Solidaritet og internasjonalt arbeid

737 Krig og konflikt, polarisering, svekket demokrati, klimaendringer og global uro i økonomien
738 forverrer forholdene for arbeidsfolk mange steder i verden. En sterkere fagbevegelse er nøkkelen

739 til rettferdighet og verdighet. Fred, demokrati, rettsstat og respekt for arbeidstaker- og
740 menneskerettigheter er grunnlaget for frie og vellykkede samfunn.

741 **Solidaritet på tvers av landegrenser**

742 Fagforbundet vil jobbe for en mer solidarisk og demokratisk verden gjennom våre
743 samarbeidsavtaler og som del av den internasjonale fagbevegelsen. En fri og uavhengig
744 fagbevegelse er av universell betydning for å oppnå mer rettferdig fordeling av makt og ressurser.
745 Respekt for ILOs konvensjoner, men særskilt kjernekonvensjoner og styrking av
746 arbeidstakerrettigheter må prioriteres i norsk utenrikspolitikk.

747 En viktig del av solidaritetsarbeidet vårt er å sikre respekt for menneskerettighetene, folkeretten,
748 humanitærretten og forhindre alvorlig miljøskade. Velfungerende internasjonale institusjoner er
749 en motvekt mot en uforutsigbar verdensorden. Både privat sektor og offentlige virksomheter må
750 ansvarliggjøres for å overholde grunnleggende etiske normer ved anbud, innkjøp og investeringer.

751 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 752 • Å styrke vektleggingen av arbeidstakerrettigheter, demokrati og rettsstat i norsk
753 utenrikspolitikk
- 754 • Å redusere norske finansielle bånd til virksomheter som svekker bærekraft, eller som
755 krenker arbeidstaker- og menneskerettigheter.
- 756 • Å styrke internasjonale kontroll- og straffemekanismer i internasjonal rett.
- 757 • Å støtte BDS-bevegelsen (Boikott, Desinvesteringer og Sanksjoner), og arbeide for
758 internasjonal boikott av Israel.
- 759 • Å samarbeide med andre organisasjoner for å styrke kvinners forhandlingsmakt
760 internasjonalt og styrke kvinners posisjon i internasjonal fagbevegelse.

761 **EØS og handelsavtaler**

762 Norske arbeidstakere påvirkes av EU-direktiver som begrenser nasjonale tiltak mot sosial dumping
763 og svekker faglige rettigheter og velferdsordninger. Utviklingen av EØS-avtalen har fått et omfang
764 som går langt utover det som ble forespeilet da avtalen ble inngått. Internasjonale handelsavtaler
765 må bygge på åpenhet og demokratiske prosesser. Fagforbundet mener Norge må bruke
766 handlingsrommet innenfor EØS-avtalen og andre handelsavtaler for å sikre nasjonal suverenitet,
767 demokratisk styring, kontroll og den norske arbeidslivsmodellen.

768 Fagforbundet mener Norge må være en pådriver for internasjonal helserettferd. Det er behov for et
769 globalt regelverk for rask tilgang til og rettferdig fordeling av vaksiner og utstyr.

770 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 771 • At EU-regler og andre internasjonale handelsavtaler ikke kan overstyre ILO-konvensjoner,
772 norske tariffavtaler og norsk arbeidslivslovgivning.
- 773 • Aktiv bruk av reservasjonsretten og andre virkemidler for å verne om faglige rettigheter og
774 den norske arbeidslivsmodellen.
- 775 • At Norge ikke blir medlem i EU.
- 776 • Full åpenhet rundt forhandlingene om internasjonale handelsavtaler og at offentlige
777 tjenester ikke åpnes for utenlandske tilbydere.
- 778 • Revisjon av handelsavtaler for å kreve rettferdig tilgang til vaksiner, medisiner og utstyr,
779 blant annet gjennom patentpool, teknologioverføring og kunnskapsdeling.

780 **Asyl- og flyktningpolitikk**

781 Over 100 millioner mennesker er på flukt i verden. Internasjonal solidaritet, internasjonale
782 konvensjoner og medmenneskelighet tilsier at Norge skal føre en human asyl- og flyktningpolitikk.
783 Politikken må følge rådene fra FNs høykommissær for flyktninger. Uretturnerbare asylsøkere må ha
784 tilgang på helsehjelp og offentlig sikkerhetsnett.

785 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 786 • At barnekonvensjonen må legges til grunn for opphold.
- 787 • En mer human flyktningpolitikk.

788 **Forby atomvåpen**

789 Fagforbundet støtter FNs forbud mot atomvåpen, og vil at norske kommuner tilslutter seg ICANs
790 globale opprop for et slikt forbud.

791 *Fagforbundet vil i perioden 2025-2029 arbeide for:*

- 792 • At alle kommuner signerer ICAN Cities Appeal.
- 793 • Støtte til initiativer for kjernefysisk nedrustning.
- 794 • At Norge skal signere og ratifisere det internasjonale forbudet mot atomvåpen.